

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Disposition:

- Indledning
- Den røde hane galede! Hvorfor - hvordan - hvorledes
- På sporet af brand/brandstiftere!
- Brandforsikringsarkivalier
- Eksempel fra Fyn
- Afslutning

Jytte Skaaning og Bente Klercke Rasmussen: *Find din slægt - og gør den levende. Håndbog i slægtshistorie*. 2003 og 2004. side 204-211 (2006 side 204-212) med tilhørende litteratur side 363-364 (2006 side 363-365)

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Det skal du vide, før du starter:

- HVAD: Stedet (herregård, gård, bol, hus, mølle, kro m.v.)
- HVOR: Sognet
Nord/syd for Kongeåen
Land/købstad/København/Frederiksberg
Jurisdiktion (retskreds)
Amt/Lensgrevskeber og -baronier (1671-1849)/
Rytterdistrikter
- HVORNÅR: Tidspunktet

Hertil kommer kendskab til følgende:

- Arkivstrukturen i Danmark
- Den administrative opbygning - herunder administrationens sagsbehandling og søgemidler
- Gotisk skrift

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Brandforhør - tilgængelighed 75 år

HVOR: **Brandforsikringsarkivalier**

Retsarkivalier

Retsbetjentarkiverne - 1919: Gruppe B: Justits- og politivæsen og
Gruppe G: Politiforvaltningen

Politimesterarkiverne 1919-:

PROTOKOLLER:

- Rejsepolitiprotokol - politiforhør uden for det almindelige retssted
1. forhør i brandsagen afholdt på brandstedet
- Politiprotokol (alm.) - politiforhør på det almindelige retssted
senere forhør i brandsagen

Forhørsprotokol

NB! Husk dokumenter til de enkelte protokoller.

Hjælpemiddel: sagelister

- Brandretsprotokol og brandretsdokumenter - mulig 1. forhør i
brandsagen
1761-1873 Brandret i købstæderne
Brandvæsenets organisation: materiel og frivilligt mandskab
disciplinærsager (bøder) - efter 1873 alm. politisag
- Domprotokol
- Arrestantprotokol - navn, signalement, forbrydelses art, straf, vand/brød
-simpel fangekost. antal dage og anmærkninger

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Brandforhør - tilgængelighed 75 år

HVOR: **Brandforsikringsarkivalier**

PROTOKOLLER:

- Brandvisitationsprotokol - frit tilgængelig
- Brandtaxationsprotokol - frit tilgængelig
- Brandforhørsprotokol

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Lovgrundlag for brandforsikring for købstæderne

- 1761** *Købstædernes almindelige Brandforsikring* - alm. **tvungen** brandforsikring for bygninger i de danske købstæder. Landbygninger kunne optages. Brandforsikringen bestyredes af magistraten - under stiftamtmandens (indtil 1793), derefter amtmandens tilsyn
- 1792** *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger* oprettes og landbygningerne overføres hertil
- 1832** Bygninger på en købstads markjorde - tvungen forsikring - i *Købstædernes almindelige Brandforsikring*
- 1870/1872** *Købstædernes almindelige Brandforsikring* bliver privat. Justitsministeriet ret til at bestemme om bygninger, der var opført både på købstadsjord og uden for samme, skulle betragtes som købstads- eller landbygninger. Fra 1.10.1872 overgik forsikringsforretningerne fra magistraterne til branddirektører udnævnt af Justitsministeriet
- 1875** Frivillig forsikring. Ved oprettelse af en købstad eller udvidelse af samme blev de bygninger, der lå inden for området overført fra *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger* til *Købstædernes almindelige Brandforsikring*.
- 1907** De landejendomme, som ved købstadsoprettelsen var kommet inden for købstadens jorder, kunne fra 1907 i h.t.l. af 12. april 1889 forblive i andre anerkendte brandforsikringsforeninger
- 1975** Alle forsikringsselskaber kan tegne bygningsbrandforsikringer

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Brandforsikring gennem tiden i købstæderne:

Indtil 1761 Gilder og lav - gensidig hjælp

Trygle- og tiggerbreve - tages på bytinget - tilladelse til tiggeri geografisk og tidsbestemt - byfogdens arkiv: gruppe B. Justits- og politivæsen. Ting- og justitsprotokol

Brandstødbreve - præsten og provsten - præste- og provstearkiver

Suppliker til kongen -

Store bybrande som f.eks. Viborg 1726, København 1728
Udskrivning af særlig skat - brandstyr - til genopbygning af byen.
Brandstyrregnskaber 1727-1741 på Rigsarkivet. Amsarkiverne
Landsindsamlinger til de brandlidte - kollektorer i kirkerne - bispearkiverne

Oprettelse af private brandkasser som f.eks. i Horsens (1726), Københavns Brandforsikring (1731) frivillig indtil den store brand i 1795 - herefter tvungen alle bygninger inden for voldene. Forsikringstvungen i København ophævet 1868.

1761-1863 Tvungen offentlig brandforsikring. Magistraten taxerede bygningerne kvarter for kvarter og gade for gade. I begyndelsen var husets gadenummer lig med forsikringsnummeret, men da grunde mellem huse kunne blive bebyggede ændredes husnumrene og dermed forsikringsnumrene sig gennem tiden. Ved Købstadsmatriklen af 1863 fik hvert hus sit eget matrikelnummer og et andet forsikringsnummer. NB! Nogle købstæder i forbindelse med 1844-matrikuleringen, der gjaldt landejendomme

1863-1907 Alle bygninger i købstæderne skulle være forsikrede i *Købstædernes almindelige Brandforsikring*

- Frit valg af forsikringsselskab

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Lovgrundlag for brandforsikring for landbygninger

- 1758-ca. 1762** *Brandassurancesocietet for herregårde, selvejergårde m.v.* og et tilsvarende for *præste-, degne-, skole- og bøndergårde* oprettet ved kgl. konfirmation.
Ved anordningen af 13. januar 1761 kunne landbygninger optages i *Købstædernes almindelige Brandforsikring*
- 1763-1799** Enkelte brandsocieteter - f.eks. *Brandsocietetet for bøndergods i Kalø Amt*, dækkede senere også Havreballegård Amt - omfattede hoved- og fæstegårde i hele amtet
- 1792** *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger* oprettes af Staten - frivillig brandforsikring for landbygninger.
Landbygningerne overføres hertil fra *Købstædernes almindelige Brandforsikring*
- 1855** Grundloven af 1849 og de liberalistiske strømninger medfører dannelse af en række lokale brandforsikringselskaber, bl.a. *Brandforsikring for minde Landejendomsbesiddere i Nørrejylland* (stiftet 1855) og *Brandforsikringsforening for Landbygninger i Thisted Amt 1858-1942*
- 1870/1872** *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger* bliver privat
Branddirektører udnævnt af Justitsministeriet
- 1889** En række ny *Brandforsikringer for Landbygninger* oprettes
- 1907** De landejendomme, som ved købstadsoprettelsen var kommet inden for købstadens jorder, kunne fra 1907 i h.t.l. af 12. april 1889 forblive i andre anerkendte brandforsikringsforeninger
- 1975** Alle forsikringselskaber kan tegne bygningsbrandforsikringer

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Brandforsikring gennem tiderne på landet:

Indtil 1792 Bylav - vider og vedtægter - gensidig hjælp

Trygle- og tiggerbreve - tages på bytinget - tilladelse til tiggeri geografisk og tidsbestemt - byfogdens arkiv: gruppe B. Justits- og politikvæsen. Ting- og justitsprotokol

Brandstødbreve - præsten og provsten - præste- og provstearkiver

Suppliker til kongen -

Brandtaxationer for godsernes fæstegods i godsarkiver

1792 Landbygninger overflyttes fra *Købstædernes almindelige Brandforsikring* til den nyoprettede *Brandforsikring for Landbygninger* og mange nye indmeldtes. Fyldige brandtaxationer - udføres af to uvildige mænd, udpeget af herredsfogden eller birkedommeren, der også havde det administrative arbejde med forsikringstegninger. Amtmanden havde ansvaret for forsikringstegningens administration

1800 Fra 1. juli overtog særlige branddirektører amtmændenes og retsbetjentenes arbejde vedr. brandforsikringen. Branddirektorater svarende til et amt - senere opdeltes store amter i mindre og flere direktorater

1858 Bygningerne inddeles i fire klasser alt efter materialer, tilstand og anvendelse.
Ny vurderingsform:
Alm. landbygninger vurderes af sognetaksationsmænd i sognevurderings/taksationsprotokoller
Møller, kroer, fabrikker o. lign. takseredes af branddirektørerne bistået af bygningskyndige taksationsmænd i amtstaksationer

1872 Styringsformen ændredes til en ledelse ved et repræsentantskab valgt af interessenterne d.v.s. forsikringstagerne. Fortsat inddelt i branddirektorater

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Bygningsbeskrivelse

Arkivalier:

- **Brandforsikringsprotokol** - oversigt over de forsikrede bygninger - på landet herredsvis med underopdeling i ejerlav og sogn.

Fra begyndelsen af 1840erne er brandforsikringsprotokollen som regel opført efter matrikel, ejerlav og sogn.

Hver ejendom har et forsikringsnummer, der henviser til den dato, hvorunder pågældende ejendom er forsikret, og et taksationsnummer (**register/indgangen til taksationsprotokollen**)

I købstaden efter forsikringsnummer ofte efter en bestemt rute

Oplysninger:

- ejendommens beliggenhed
- forsikringsnummer evt. matrikelnummer
- ejerens navn
- brugerens navn
- bygninger på ejendommen
- vurderingen af bygningerne

Ændringer markeret med overstregninger og angivelse af nyt forsikringsnummer

Henvisninger til foregående og efterfølgende forsikringsprotokol

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

- **Brandtaksationsprotokol** - beskrivelse og vurdering af de forsikrede ejendommers bygninger og deres mur- og nagelfaste inventar - husets konstruktion (grundmur, bindingsværk, strå- eller tegltag), længde, bredde, anvendelse og antal bygninger på ejendommens grund.

Taksationerne ført kronologisk efterhånden som de blev foretaget.
NB! Forsikringsprotokollens taksationsnummer er nøglen.

Købstadsejendomme takseres hvert tiende år indtil 1867

På landet benævnes brandtaksationsprotokollen fra omkring 1870 vurderingsprotokol

Taksationsnummer - hoved- og binummer - fortløbende, idet hovednummeret = taksationsdag og binummer de ejendomme, der blev takseret den pågældende dag

Fordel at kende bygningens/ejendommens ejere gennem tiden

Det skal du vide, før du starter:

- ejendommens matrikelnummer

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

På sporet af brand/brandstiftere!

Tradition:

Trykte kilder:

Aviser

Bøger

Illustreret tidende - www.illustrerettidende.dk

Skillingsviser - www.dafos.dk/skilling/visesoeg.cfm og <http://viser.bib.sdu.dk/>

Utrykte kilder:

Retskilder:

- [sagelister](#)
- [politi- og forhørsprotokoller](#)
- [brandretsprotokoller](#)
- [domprotokoller](#)
- [arrestantprotokoller](#)
- [forbryderalbum](#)

Brandforsikringsarkivalier:

- [brandvisitation](#)
- [brandforhørsprotokol](#)
- [brandtaksationsprotokol](#)

Den røde hane galede!

Vi går på opdagelse i retsprotokoller og brandforsikringsarkivalier

Årsager:

- Naturlige - lynnedslag
- “Hændelige uheld”
- Påsatte brande